

Ilona Żeber-Dzikowska ,
Elżbieta Buchcic***

M. Strzyż (red.), Perspektywy rozwoju
regionu w świetle badań krajobrazowych
Problemy Ekologii Krajobrazu PAEK,
2004, Kielce, s. 241-248
ISBN 83-919881-8-X

Modelowe tendencje rozwojowe w wdrażaniu zagadnień z ochrony środowiska i regionalizmu w dobie Unii Europejskiej

Szkolnictwo w krajach Unii Europejskiej jest zjawiskiem złożonym, pełnym kontrastów, ale i wspólnych nurtów. Wielkość i różnorodność rozwiązań edukacyjnych jest wynikiem uwarunkowań historycznych, które oddziałują nadal na systemy szkolne poszczególnych państw, nadając im specyfikę narodową. Natomiast wspólne dla wielu krajów członkowskich tendencje w dziedzinie edukacji wynikają z nowych międzynarodowych warunków politycznych, gospodarczych i społecznych. Sprzyjają one podejmowanym przez instancje Unii Europejskiej inicjatywom mającym na celu tworzenie przesłanek europejskiego obszaru edukacyjnego. Istnienie różnic w systemach edukacyjnych państw Unii Europejskiej nie powinno przesłaniać wspólnych uwarunkowań i tendencji, które wyznaczają kierunki przemian w tych krajach. Kraje UE w ostatnich kilku dekadach zaczęły stykać się z podobnymi problemami, wymagającymi zbliżonych lub analogicznych rozwiązań w dziedzinie oświaty. Wśród tych problemów można wymienić kryzys ekonomiczny, gwałtowny rozwój technologii i zmiany w organizacji produkcji, stałe zagrożenie bezrobociem, zmiany w zatrudnianiu i zmiany wykonywanego zawodu, przemiany w strukturze ludności, nasilające się procesy migracji itd.

Z powiązań polityki edukacyjnej państw UE z otaczającą rzeczywistością, przede wszystkim gospodarczą, wynikają powszechnie przyjęte tam postulaty podwyższania poziomu kształcenia i kwalifikacji zawodowych, w ścisłym powiązaniu z potrzebami

---

* Zakład Dydaktyki Biologii i Ochrony Środowiska, Instytut Biologii, Akademia Świętokrzyska 25-406 Kielce, ul. Świętokrzyska 15

** Zakład Dydaktyki Biologii i Ochrony Środowiska, Instytut Biologii, Akademia Świętokrzyska 25-406 Kielce, ul. Świętokrzyska 15

świata pracy, kompensowania lepszymi kwalifikacjami i kompetencjami skutków niżu demograficznego itp.

Przemiany gospodarcze i polityczne nie są jedynym czynnikiem determinującym występowanie pewnych zbieżnych tendencji w szkolnictwie krajów UE. Nowy kontekst edukacyjny tworzą również aspiracje edukacyjne coraz liczniejszych grup społecznych.

Zwiększony wpływ użytkowników szkoły na przemiany edukacyjne jest m.in. skutkiem decentralizacji i regionalizacji administracji szkolnej, szerszego dostępu do oświaty kobiet oraz mniejszości etnicznych i rasowych, większego niż dotychczas oddziaływania środowisk gospodarczych, przede wszystkim na kierunki kształcenia zawodowego.

Następujący w państwach UE rozwój opieki przedszkolnej, tendencja do łączenia szkolnictwa podstawowego i pierwszego cyklu szkoły średniej w jednolitą strukturę wielofunkcyjną i dostępną dla wszystkich, ekspansja szkolnictwa ponadobowiązkowego i wyższego, walka z analfabetyzmem funkcjonalnym są wynikiem prowadzonej przez kraje UE konsekwentnej polityki demokratyzacji oświaty.

Przyznanie każdemu obywatelowi (niezależnie od jego wieku, pochodzenia społecznego, etnicznego czy kulturalnego) prawa do oświaty dyktuje podejmowanie wysiłków dla przezwyciężania niepowodzeń szkolnych, integracji dzieci niepełnosprawnych z pełnosprawnymi, wyrównywania edukacyjnych szans środowisk zaniedbanych, wypełnienia luki między szkolnictwem ogólnym i zawodowym, przygotowywania młodzieży do życia zawodowego itd. Unia Europejska jest bowiem obszarem, na którym podaż oświaty jest najmniej podporządkowana racjom ekonomicznym, sprzecznym z wyborem osobistym jednostki.

Inną tendencją wspólną państwom UE jest ugruntowywanie przekonania, że edukacja jest dziedziną wymagającą interwencji władzy państwa. Coraz powszechniejsze staje się przekonanie, że edukacja jest sprawą całego społeczeństwa. Tendencja ta stwarza niewątpliwie korzystne warunki dla zagwarantowania i pełniejszej realizacji prawa do edukacji, dzięki szerszemu uczestnictwu w zarządzaniu oświatą różnych partnerów społecznych (władz lokalnych, administracji szkół, rad rodzicielskich, uczniów, nauczycieli, środowisk lokalnych).

Bogactwo form szkolnych oraz wielość i różnorodność narodowych rozwiązań edukacyjnych stanowią zachętę do wymiany informacji i doświadczeń, do wspólnej refleksji. Dzięki nim władze oświatowe i nauczyciele mają możliwość pogłębiania wiedzy o własnych systemach edukacyjnych i systemach swoich partnerów, z którymi łączą ich coraz trwalsze więzi. Liczne inicjatywy edukacyjne różnych instancji Unii Europejskiej sprzyjają utrwalaniu i poszerzaniu kontaktów oraz tworzą nowe możliwości współpracy. Jednym z celów Unii Europejskiej jest stworzenie warunków ułatwiających wzajemne poznanie systemów edukacyjnych, wykorzystanie doświadczeń i dokonań krajów członkowskich, zarówno poprzez lepszy przepływ informacji, jak i wymianę decydentów oświatowych szczebla krajowego, regionalnego i lokalnego.

Polityka edukacyjna Unii Europejskiej ma swoje ograniczenia. Koncentruje się ona przede wszystkim na pozaszkolnych i szkolnych formach kształcenia zawodowego,

traktując marginalnie szkolnictwo obowiązkowe i pozostawiając na uboczu szkolnictwo średnie ogólnokształcące.

Obecnie systemy edukacyjne są efektem zmian, które zaszły w latach 60 – 70 tych w związku z oczekiwaniami społecznymi i z naturalną tendencją do upowszechniania szkolnictwa średniego. Cele leżące u podstaw organizacji tego szkolnictwa są w znacznej części wspólne dla wszystkich państw Unii Europejskiej. Wszędzie tam na etapie początkowym dzieciom zapewnia się edukację ogólną, zasadniczo standardowego typu, dopiero później następuje faza zróżnicowania, w której określa się różne zainteresowania i uzdolnienia uczniów oraz otwierające się przed nimi możliwości przyszłej nauki lub pracy. Celem edukacji średniej szczebla wyższego jest przygotowanie uczniów do studiów na wyższych uczelniach.

Starania Polski o przyjęcie do Unii Europejskiej pociągają za sobą konieczność dokonania zmian w wielu dziedzinach naszego życia społeczno – gospodarczego. Procesy integracyjne obejmują również nasze szkolnictwo podstawowe, średnie i wyższe. Rzutować będą na cały system edukacji narodowej.

Wiedza przyrodnicza na poziomie akademickim ma charakter międzynarodowy. Jednak w kształceniu na poziomie podstawowym i średnim występują znaczne różnice pomiędzy poszczególnymi krajami w doborze i sposobie udostępniania uczniom tych treści nauczania. Wywierają one istotny wpływ na poziom społecznie funkcjonującej wiedzy przyrodniczej. Przyrodnicze treści nauczania powinny być w większym niż dotychczas stopniu związane ze sprawami codziennego życia, a także przenikać do kultury ogólnej.

Nowoczesne, poprawne pod względem dydaktycznym nauczanie przedmiotów przyrodniczych wymaga zwiększenia nakładów na wyposażenie pracowni przedmiotowych (biologicznych, geograficznych, chemicznych, fizycznych) i organizację pracy laboratoryjnej uczniów w małych grupach. Charakterystyczną wspólną cechą europejskiej edukacji przyrodniczej jest uwzględnienie w programach nauczania i nauczaniu dyskusji nad problemami środowiskowymi i społecznymi. Pewne nadzieje na wzrost popularności przedmiotów przyrodniczych i wiedzy przyrodniczej wiąże się z nasileniem zainteresowania zagadnieniami środowiskowymi, ekologicznymi i regionalnymi. Wyposażenie szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich w środki dydaktyczne niezbędne do nowoczesnego nauczania i uczenia się przedmiotów przyrodniczych jest znacznie zróżnicowane. Tylko niewielka część szkół posiada dobre nowoczesne wyposażenie pracowni przyrodniczych i bibliotek szkolnych. W podręcznikach dydaktyki biologii, geografii, chemii i fizyki oraz przewodnikach dydaktycznych popularyzowane są nowoczesne metody nauczania i uczenia się tych przedmiotów. Na pierwszym miejscu zalecana jest w nich praca laboratoryjna – w tym obserwacje, eksperymenty i pomiary uczniowskie przy zastosowaniu pracy grupowej oraz zajęcia terenowe w nauczaniu biologii i geografii.

W nauczaniu przedmiotów przyrodniczych stosunkowo rzadko wykorzystywane są instytucje pozaszkolne (np. muzea przyrodnicze, ogrody botaniczne i zoologiczne, planetaria) i sama przyroda (parki narodowe i rezerваты, ścieżki dydaktyczne itd.). Główną przeszkodą w organizacji zajęć w tych instytucjach oraz w terenie są ograniczenia finansowe i czasowe.

Polska będąc członkiem Rady Europy i ubiegając się o członkostwo w Unii Europejskiej, ma obowiązek czynnego uczestnictwa w działalności międzynarodowej na rzecz ochrony środowiska. Wynika to także z globalnego charakteru wielu problemów ekologicznych oraz z korzyści, jakie przynosi współpraca międzynarodowa, przede wszystkim w zakresie wymiany wiedzy i przepływu technologii.

Zakres prawa unijnego, do którego Polska będzie musiała dostosować własne ustawodawstwo wewnętrzne i praktyki administracyjne, obejmuje około 70 dyrektyw oraz 21 rozporządzeń dotyczących prawnej ochrony środowiska.

Największy związek z ochroną przyrody mają dwie dyrektywy:

1. Dyrektywa Ptasia dotycząca ochrony dzikiego ptactwa. Dyrektywa ta ustanawia plan ochrony wszystkich gatunków dzikich ptaków żyjących na swobodzie, ich jaj, gniazd i siedlisk lęgowych. Ten cel należy osiągnąć poprzez stworzenie obszarów chronionych, gospodarowanie siedliskami także poza obszarami chronionymi.
2. Dyrektywa Habitatowa dotycząca ochrony naturalnych siedlisk dzikiej flory i fauny. Ma ona na celu utrzymanie różnorodności biologicznej na europejskim terytorium państw członkowskich poprzez ochronę naturalnych siedlisk dzikiej fauny i flory, czyli tzw. Specjalnych Obszarów Ochrony Przyrody. Państwa członkowskie mają obowiązek stworzenia systemu ścisłej ochrony wymienionych w wykazie gatunków zwierząt i roślin, obejmującej zakazy umyślnego zbierania, pojmowania i zabijania na każdym etapie cyklu ich życia.

Zmiany prawne dotyczące ochrony przyrody pociągają również zmianę programów nauczania z zakresu przedmiotu biologii oraz geografii. Należy podkreślić, że ochrona środowiska i regionalizm zajmuje ważne miejsce w polityce europejskiej. Polityka ochrony środowiska UE służy zachowaniu i poprawieniu stanu środowiska oraz ochronie zdrowia człowieka - obywatela UE. Szczególny nacisk kładzie się na rozsądne i racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych oraz rozwijanie współpracy międzynarodowej dotyczącej rozwiązywania regionalnych, krajowych lub światowych problemów środowiska.

Przepisy dotyczące ochrony środowiska służą eliminowaniu barier handlowych, które mogłyby powstać przy braku jednolitych standardów ekologicznych. Regulacje prawne UE dotyczą zanieczyszczeń wody, atmosfery, hałasu, produktów chemicznych, zagospodarowania odpadów i ochrony przyrody. Opłaty i podatki są źródłem funduszy na usuwanie szkód ekologicznych. Zasada „zanieczyszczający płaci” zachęca do stosowania czystych technologii.

Wspomaganie finansowe polega także na tym, że wspólnoty przeznaczają specjalne środki z budżetu na ochronę środowiska. Podstawą prowadzenia wspólnej polityki ochrony środowiska są Programy Działania, które zawierają wytyczne wspólnot w sferze prawodawstwa oraz zapewniają koordynację prac krajów członkowskich.

Obecnie obowiązuje Piąty Program na rzecz środowiska „O trwałe i nieszkodliwy rozwój dla środowiska” obejmujący lata 1993 - 2000. Jego celem było doprowadzenie do zmian obecnej koncepcji wzrostu gospodarczego poprzez upowszechnienie przekonania, że warunkiem przyszłego rozwoju społecznego i ekonomicznego jest zagwarantowanie istnienia zasobów naturalnych, z których będą mogły korzystać przyszłe pokolenia.

Ekologiczne zasady Unii Europejskiej to:

- 1) Lepiej zapobiegać niż leczyć.
- 2) Oddziaływanie na środowisko powinno być uwzględniane w możliwie najwcześniejszym stadium podejmowania decyzji.
- 3) Trzeba unikać eksploatacji przyrody powodującego znaczne naruszenie równowagi ekologicznej.
- 4) Należy podnieść poziom wiedzy naukowej, by umożliwić podejmowanie właściwych działań na rzecz ochrony środowiska.
- 5) Koszty zapobiegania i usuwania szkód ekologicznych powinien ponosić sprawca zanieczyszczenia.
- 6) Działania w jednym państwie członkowskim nie powinny pogarszać stanu środowiska w innych państwach.
- 7) Polityka ekologiczna państw członkowskich musi uwzględniać interesy państw rozwijających się.
- 8) Unia Europejska i jej członkowie powinni wspierać ochronę środowiska w skali międzynarodowej i globalnej.
- 9) Ochrona środowiska jest obowiązkiem każdego, zatem konieczna jest edukacja w tym zakresie.
- 10) Środki ochrony środowiska powinny być stosowane na właściwym poziomie z uwzględnieniem rodzaju zanieczyszczenia, potrzebnego działania oraz obszaru geograficznego, który mają chronić.
- 11) Krajowe programy państw dotyczące środowiska powinny się koordynować na podstawie wspólnych długoterminowych programów, a krajową politykę ekologiczną harmonizować w ramach Wspólnot Europejskich.

W krajach UE ochrona środowiska wiąże się z gospodarnością. Z tego powodu prawodawstwo krajów UE znajduje się na wyższym poziomie w rozwiązaniach gospodarczych. W krajach Europy Środkowej i Wschodniej lepiej natomiast przedstawia się sytuacja pod względem ochrony przyrody, bioróżnorodności czy skażenia gleb ze względu na słabszy rozwój przemysłu w ubiegłych latach. Do krajów tych można zaliczyć także Polskę.

To właśnie w krajach UE możemy podpatrzeć szereg rozwiązań takich jak segregacja odpadów, wyłączenie centrów miast z ruchu samochodowego - tworzenie stref pieszych, deptaków i pasażów handlowych, ograniczenie prędkości pojazdów w miastach do 50 km/h, przebudowa skrzyżowań na małe ronda, normy na hałas, tworzenie ścieżek rowerowych, wytyczanie ulic jednokierunkowych.

Biorąc pod uwagę powyższe rozwiązania zmierzające w kierunku poprawy i zabezpieczenia środowiska, powinno się chronić zasoby przyrody i przestrzegać normy ich eksploatacji. Każdy człowiek ma prawo do zdrowego i twórczego życia w harmonii z przyrodą. Każde państwo ma prawo do korzystania ze swoich zasobów naturalnych ale jest odpowiedzialne przed obecnymi i przyszłymi pokoleniami, że ich działalność nie spowoduje zanieczyszczeń środowiska.

Międzynarodowa współpraca w zakresie ochrony środowiska powinna uwzględniać interesy i potrzeby wszystkich państw. Odpowiedzialność za stan środowiska powinna być wspólna, ale zróżnicowana w stosunku do udziału państw w jej zniszczeniu.

Konieczne jest stosowanie działań zapobiegawczych i systemu wczesnego powiadamiania o klęskach żywiołowych, o działaniu, które powoduje ujemne skutki wymagające natychmiastowych interwencji.

Na przestrzeni wieków świadomość ochrony środowiska i regionalizmu kształtowała się z różnym nasileniem. W miarę jak wzrastała świadomość ludzi, że zasoby naturalne, fauna i flora nie są wieczne i niezniszczalne, wzrastało zainteresowanie ochroną zasobów ziemi, wody, powietrza, gleby, roślin i zwierząt. W ostatnim czasie dochodzą takie czynniki jak ochrona ukształtowania powierzchni, segregacja odpadów. Należy podkreślić, że ogromne znaczenie dla ochrony środowiska ma wiedza na jej temat. Ważną rzeczą jest aby rozwój kształtowania świadomości zaczynał się na szczeblu przedszkolnym i szkolnym.

Rozwijanie i kształtowanie odpowiedniego stosunku do przyrody dzieci i młodzieży oraz wprowadzenie przedmiotu ochrona środowiska do szkół powinno zapewnić wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa, co w rezultacie może spowodować większą dbałość o ochronę środowiska.

Wszyscy wiemy, że człowiek stanowi część przyrody, dlatego powinien o nią dbać we własnym dobrze pojętym interesie.

Rozwój techniki i postęp cywilizacyjny jest nieunikniony i jak najbardziej właściwy, ale nie może ten proces odbywać się kosztem środowiska, ponieważ przyroda jest niezbędnym czynnikiem dla prawidłowego rozwoju fizycznego i psychicznego człowieka. Między środowiskiem a cywilizacją musi zaistnieć swoista nienaruszalna harmonia, której nic i nikt nie powinien zakłócać. Należy wzbudzić u uczniów miłość do przyrody i wykształcić w nich poczucie odpowiedzialności za losy swojego regionu.

Modelowymi tendencjami rozwojowymi w wdrażaniu zagadnień z ochrony środowiska i regionalizmu w dobie UE będzie przygotowanie i realizacja programów dotyczących zagadnień związanych z edukacją ekologiczną i regionalną, prowadzenie warsztatów dla nauczycieli jak i uczniów przybliżających tematykę regionalizmu i środowiska, krajobrazu kulturowego, monitoring pomników przyrody, wiedzę o zabytkach, kulturze, sztuce, obyczajach, tradycje dla przyszłości – dziedzictwo kulturowe w perspektywie kultury narodowej i europejskiej. Ponadto organizowanie i udostępnianie ścieżek przyrodniczych, udział młodzieży w imprezach proekologicznych i regionalnych (olimpiady, turnieje, sejmiki, plenery), wystawy fotograficzne i ekspozycje przyrodnicze, publikacje popularyzatorskie.

Model trends that are developed in initiating the problems of protection of the environment and regionalism in the EU era

Summary

The Polish aspirations to integrate with the European Community make it necessary to change many aspects of our social and economic life. The integration process also involves our primary, secondary and higher education. It will influence the whole system of 'National Education'. The knowledge that is related to 'Natural Science' must be not only on the academic level, but also follow the international standards.

Modelowe tendencje rozwojowe w wdrażaniu zagadnień z ochrony środowiska...

The authors in their the lecture characterize the EU educational policy in the sphere of transformation in the educational system of members of the European Community. They briefly discuss 'Natural Science' in the countries united in the EU and in Poland.

As a conclusion, they present judgments and postulates which have an immense importance in 'Natural Science', 'Protection of the Environment' and 'Cultural Heritage' of the nearest region.

Literatura

- Ciechanowicz J., 1995, *Prawo ochrony środowiska*, Wydawnictwo Miscellanea, Koszalin.
- Górka K., 1993, *Ekonomika ochrony środowiska naturalnego. Wybrane problemy*. Ekonomia i środowisko nr 14, Kraków.
- Górka K., Poskrobko B., Radecki W., 1998, *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*, PWE, Warszawa..
- Rabczuk W., 1994, *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich*, IBE, Warszawa.
- Wolski J., 2001 – „Ochrona przyrody w Polsce w świetle prawa międzynarodowego”. Geografia w szkole nr 4, WSiP, Warszawa.